

סיכום הכנסת ה-25 והממשלה ה-37: חופש הביטוי והמחאה

ספטמבר 2026

חופש הביטוי והמחאה הוא אחד היסודות החיוניים לקיומה של דמוקרטיה. ללא מגוון דעות ויכולת להביע ביקורת על השלטון ולהשפיע עליו, הרי שמדובר בשלטון של עריצות הרוב. הרס הדמוקרטיה עובר תמיד דרך צמצום חופש הביטוי של כל מי שעלול למתוח ביקורת על השלטון: התקשורת, אמנים ומוסדות תרבות, פעילות ופעילים חברתיים וארגוני זכויות אדם. זאת, לצד דיכוי אלים של מחאות והתבטאויות. גם אם לא כל היוזמות לצמצום חופש הביטוי מתממשות בסופו של דבר, עצם ההצהרה על הכוונות לקדם אותן, וההסתה נגד מבקרי השלטון, יוצרות "אפקט מצנן" של הרתעה וצנזורה עצמית, ועושות דה-לגיטימציה לכל הגורמים המבקרים את השלטון. בתקופת כהונתן של הכנסת ה-25 והממשלה ה-37 הגיעו לשיא דיכוי חופש הביטוי והניסיונות להשתיק את מבקרי השלטון. להלן היוזמות המרכזיות שקודמו.

דיכוי הפגנות ומחאות

חופש ההפגנה וחופש המחאה הם בין הכלים החשובים ביותר, ולעיתים בין היחידים, שקיימים ביד האזרחיות והאזרחים כדי להשמיע את קולם ולהביע ביקורת נגד השלטון. בעת מלחמה ומשבר, וכאשר השסעים והמחלוקות החברתיים עמוקים במיוחד, זכויות אלה קריטיות אף יותר. תחת השר בן גביר, משטרת ישראל פעלה שוב ושוב לדיכוי הפגנות ואירועי מחאה, בעיקר כאלה שנשאו מסרים ביקורתיים נגד הממשלה או המלחמה.

התנהלות זו אינה מקרית, אלא משקפת מדיניות רחבה המחלחלת מהדרג המדיני ומבטאת את השתלטותו של השר לביטחון לאומי על המערכת. במקום למלא את תפקידה הנדרש ולהגן על זכות המחאה ללא קשר לתוכנה או לעמדות המפגינים, המשטרה פעלה בניגוד לפסיקות בתי המשפט ואיפשרה את המחאה או הגבילה אותה כתלות בזהות המוחים. השר חיזק את המדיניות באמצעות תמיכה או גינוי: התנגד לאלימות משטרתית כלפי תומכי השלטון (מפגינים חרדים למשל), ולעומת זאת תמך באלימות המופנית כלפי מתנגדי השלטון (מפגיני מחאה, למשל) ונתן גיבוי לשוטרים אלימים.

לאורך תקופת כהונתן של הממשלה והכנסת, ובפרט מאז שבעה באוקטובר ופרוץ המלחמה, המשטרה נקטה מדיניות שיטתית של דיכוי מחאות והגבלת חופש הביטוי, החורגת מסמכויותיה בחוק, במגוון כלים ודרכים, ובהם:

מניעת הפגנות: בין היתר, המשטרה נמנעה מאישור הפגנות ואירועי מחאה, דרשה באופן בלתי חוקי "תיאום" או רישיונות גם למחאות שאינן דורשות זאת, והשתמשה בפרקטיקת "הדקה ה-90" בעיכוב תשובות לבקשות רישיון כדי לסכל הגשת עתירות לבג"ץ. האיסור בלט במיוחד לגבי קיום הפגנות בחברה הערבית.

הפעלת כלים פוגעניים נגד מפגינים: כדי להרתיע מפגינים, הקשיחה המשטרה את נהליה ועשתה שימוש באמצעים אגרסיביים כמו פרשים המורשים להצליף במפגינים ומכת"זיות עם גז ונוזל פלפל או עם קצף וצבע בניגוד לחוק. המשטרה פזרה באלימות משמרות מחאה שקטות, הפעילה שוטרים סמויים וצילמה מוחים ללא נהלים מוסדרים, ושוטרים החרימו וקרעו שלטים עם מסרים פוליטיים,

מעצרי שווא וחיפוש בעירום: המשטרה עשתה שימוש נרחב במעצרי שווא ובהחזקת מפגינים במעצר לילה, כאשר בתי המשפט משחררים שוב ושוב את העצורים בקביעה שלא הייתה עילת

מעצר מלכתחילה. אם לא די בכך, הפרקטיקה הבלתי חוקית והמשפילה של חיפושים בעירום התרחבה והפכה לנפוצה בכל הנוגע למפגנים או עצורים מהמחאה.

אכיפה מוגברת ומפלה של עבירות ביטוי

עבירות ביטוי בכלל, והקביעה אם הן עולות לכדי הסתה, הן נושא בעייתי ורגיש ביותר, לא רק בשל חשיבות חופש הביטוי במשטר דמוקרטי, אלא גם בשל החשש מפרשנות שגויה ומפלה של מהי הסתה. לפיכך, נקבעה בעבר הנחיה שחייבה את המשטרה לקבל אישור מהפרקליטות לפני פתיחה בחקירה של עבירות ביטוי הנוגעות להסתה לטרור. למרות זאת, במהלך המלחמה הוגמשה ההנחיה באופן זמני, דבר שהוביל למעצרים נרחבים של מאות אזרחים ותושבים ערבים בשל פרסומים ברשתות החברתיות, שמרביתם לא היוו כלל עבירה על החוק. ברוב המוחלט של המקרים לא הוגש כתב אישום בסופו של דבר. אם לא די בכך, המעצרים עצמם בוצעו באופן פוגעני ואלים, תוך כפיתת העצורים, כיסוי עיניהם והשפלתם על ידי פרסום צילומים פומביים של מעצרים על רקע דגלי ישראל, בניגוד לחוק. יצוין בהקשר זה, כי השר בן גביר קבע שאכיפת עבירות הסתה – שבוצעה בפועל נגד ערבים בלבד – תהיה בראש סדר העדיפויות של המשטרה בזמן כהונתו.

קידום חקיקה שפוגעת בחופש הביטוי והמחאה

ברירת המחדל בחקיקה הקיימת כיום היא שהתבטאויות – מעוררות שאט נפש ככל שיהיו – הן מותרות, כל עוד לא עולה מהן סכנה מוחשית ברמת ודאות גבוהה לפגיעה באינטרס מוגן (כגון ביטחון המדינה). לכן, התבטאויות שתוכנה מקומם אך היא לא צפויה להוביל למעשה טרור – גם אם יש להזיקה חברתית – איננה פלילית. החוק בישראל משקף את החשיבות העליונה של חופש הביטוי במדינה דמוקרטית, ואת ההבנה שהאמצעים הנכונים להתמודד עם אמירות מקוממות הם דיון, חינוך והצגת טיעוני נגד, ולא הדין הפלילי. בכנסת ה-25, וביתר שאת מאז שבעה באוקטובר, הועלו שלל הצעות חוק המנוגדות לתפיסה זו. הצעות החוק ביקשו לשנות את האיזונים שנקבעו במשך עשורים בחקיקה ובפסיקה, להרחיב את הפלילות של עבירות ביטוי ולפגוע במנגנוני הבקרה ובזכויות בהליך הפלילי. להלן הצעות חוק מרכזיות שקודמו או שביקשו לקדם (דבר שגם הוא, כאמור, יוצר אפקט מצנן וצנזורה עצמית):

חוק איסור צריכת פרסומי טרור: חוק שעבר, שמייצר תקדים פלילי המעניש על צפייה פסיבית שיטתית בתכני חמאס ודאעש, גם ללא מעשה אקטיבי.

הצעה לתיקון לחוק המאבק בטרור: ביקשה להרחיב את הגדרת הביטויים האסורים, להוריד את רף ההסתברות (הסיכוי שהביטוי יוביל לטרור) הנדרש להוכחת סכנה לביטחון, ולבטל את החובה לקבל אישור פרקליטות לפתיחה בחקירה.

הצעת חוק איסור הכחשת טבח שבעה באוקטובר: קבעה עונש מאסר על הכחשה או המעטה של ממדי הטבח, דבר בעייתי כשלעצמו, ואף לא נכללו בה מנגנוני הגנה, כגון הגנה על דיווח עיתונאי. גם הצעת חוק זו ביקשה לוותר על הצורך בקבלת אישור הפרקליטות לפתיחה בחקירה.

הצעת חוק להחמרת תנאי שחרור בערובה: ביקשה לאפשר קביעת תנאי שחרור מחמירים ללא הסכמת העצור – מנגנון פוגעני כלפי כל עצור, אשר היה עלול לשמש גם להגבלת מוחים ופעילים פוליטיים.

חופש העיתונות

תקשורת חופשית ועצמאית חיונית לקיומו של משטר דמוקרטי. במהלך כהונת הכנסת והממשלה היוצאות נעשו ניסיונות רבים לפגוע בחופש העיתונות ולהעצים גופי תקשורת המקורבים לממשלה. צעדים אלו כללו מתן הטבות רגולטוריות לערוץ 14, ניסיונות השתלטות על תאגיד השידור, שינוי

הרכב מועצת הרשות השנייה, סגירת גלי צה"ל, הליכים נגד עיתון "הארץ", הגבלת כניסת עיתונאים לרצועת עזה והסתה שהובילה לאלימות נגד עיתונאים. החוקים המרכזיים שהתקבלו בנושא:

חוק התקשורת: חלק מיוזמת חקיקה נרחבת שפוצלה. החלק שהתקבל בכנסת ביולי 2026 ביטל את החובה להפעיל חברת חדשות נפרדת מגופי השידור ואת האיסור על בעלות צולבת (דבר המגביר מעורבות בעלי הון בתכנים), העניק הקלות לערוצים המקורבים לשלטון, שינה את אופן מדידת הרייטינג באופן המאפשר מעקב אחר הרגלי צפייה, וביצע קיצוצים בתאגיד השידור וב"עידן".

החוק למניעת פגיעת גוף שידורים זר בביטחון המדינה: נחקק ב-2024 כהוראת שעה ששימשה לסגירת אלג'ירה בישראל ופגיעה בפעילות סוכנות הידיעות AP. בדצמבר 2025 נחקק החוק מחדש במתכונת דרקונית יותר לתקופה של שנתיים: הוא אינו מותנה עוד במצב חירום, מעניק סמכות להגביל רשתות חברתיות, ומאריך את תקופת הסגירה של גוף שידור עד ל-90 יום – צעדים הפוגעים קשות בחופש העיתונות ובחשיפת הציבור למידע מגוון.

חופש הביטוי באקדמיה ובמערכת החינוך

רדיפת מרצים וסטודנטים בשל התבטאויות: סמוך לאחר שבעה באוקטובר החלו מוסדות אקדמיים להגביל את חופש הביטוי של סטודנטים וסטודנטיות (בעיקר מהחברה הערבית) ושל אנשי ונשות סגל באמצעות איסור על פעילות תאי סטודנטים ונקיטת הליכים משמעתיים בעקבות התבטאויות, בניגוד לחוק זכויות הסטודנט. במקביל הוגשה הצעת חוק המבקשת לחייב מוסדות אקדמיים להשעות ולגרש סטודנטים בשל התבטאויות הנתפסות כתמיכה בטרור – מהלך שפוגע קשות באוטונומיה של המוסדות, בחופש האקדמי, בחופש הביטוי ובזכות להשכלה.

קידום חקיקה: בכנסת קודמו מספר הצעות חוק המעניקות לשר החינוך ולגורמים פוליטיים סמכויות מינהליות רחבות לפטר מורים, לשלול רישיונות ותקציבים ולהגביר פיקוח על תוכניות לימוד בשל חשד להזדהות עם טרור. הצעות אלו כוונו נגד בתי ספר ומורים ערבים, תוך עקיפת הכללים והאיזונים הקיימים בדיון ופגיעה קשה בחופש הביטוי, בחופש העיסוק ובאוטונומיה הפדגוגית. חשוב להדגיש שעצם קידומן של הצעות אלה, גם אם לא כולן מבשילות לכדי חוקים, יוצר אפקט מצנן בבתי הספר ובאקדמיה.

פסילת תכנית לימוד מטעמים פוליטיים: השר קיש פסל שוב ושוב, אף בניגוד לעמדת בג"ץ, תוכנית לימוד של פורום המשפחות השכולות, בשל כך שעמדתם הפוליטית אינה עולה בקנה אחד עם דעתו.

חופש הפעולה של עמותות החברה האזרחית

חברה דמוקרטית תלויה בחופש הביטוי, בחופש ההתאגדות ובחופש לבקר את הממשלה, כאשר לארגוני החברה האזרחית תפקיד חיוני בהשמעת קולות מגוונים, ובפרט של קבוצות מוחלשות. הניסיונות של הממשלה והכנסת היוצאות לפגוע בפעילות זו התבטאו בראש ובראשונה ביוזמות חקיקה ממוקדות; הבולטת שבהן היתה הצעת "חוק העמותות", שביקשה להטיל מיסוי כבד של 23% או הגבלות פעילות על עמותות הממומנות על ידי מדינות זרות ידידותיות – מנגנון המכוון באופן אקטיבי נגד ארגוני זכויות אדם ושלוש בלבד, שהממשלה מבקשת להשתיק, תוך פגיעה קשה בחופש ההתאגדות והביטוי.

כמו כן, הממשלה עשתה שימוש נרחב בכלים אדמיניסטרטיביים שמטרתם להטריד ארגונים ולשתק את פעילותם. אלה כללו הליכים בירוקרטיים מול רשם העמותות בעקבות תלונות קנטרניות של ארגוני ימין, מעורבות של הבנקים בעיכוב כספים, הגשת תלונות סרק במשטרה על תמיכה בטרור, וביטול שירותי של שיתופי פעולה ואירועים ציבוריים. המטרה היא לפגוע בפעילות הארגונים, עד כדי סגירתם, ולגזול מהם משאבים כדי להסיטם מעבודתם הסדירה.

לצד החקיקה והלחץ הבירוקרטי, התגברו בשנים האחרונות ההסתה והאלימות כלפי פעילי זכויות אדם ומפגינים, הזוכים לתיוג כ"בוגדים". תופעה זו מתבטאת, בין השאר, בהטרדות פיזיות של עורכות ועורכי דין בדיוני בג"ץ, ב"פיצוץ" כנסים ובתקיפות ופציעות של פעילות ופעילים בישראל ובגדה המערבית. היעדר אכיפה משטרתית אפקטיבית וגיבוי גלוי של גורמים פוליטיים מעניקים רוח גבית לאלימות זו, ומעמיקים את הפגיעה במרחב האזרחי.